

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Державного комітету
ветеринарної медицини
України
04.09.2008 N 180

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
20 жовтня 2008 р.
за N 994/15685

ІНСТРУКЦІЯ
щодо діагностики, профілактики та боротьби
з губчастоподібною енцефалопатією
великої рогатої худоби

I. Загальні положення

1.1. Губчастоподібна енцефалопатія великої рогатої худоби (далі - GE ВРХ), Bovine spongiform encephalopathy (BSE) - трансмісивна спонгіформна енцефалопатія або спонгіформна енцефалопатія - особливо небезпечна пріонна хвороба, що має тривалий інкубаційний період, супроводжується дистрофічними (губчастоподібними) ураженнями центральної нервової системи, поступовим розвитком порушення координації рухів, поведінки і чутливості зі 100% летальністю. GE ВРХ передається іншим видам тварин (вівці, кози, котячі, норки) і людям (новий варіант хвороби Крейтцфельдта-Якоба).

1.2. Збудником GE ВРХ, як і інших трансмісивних губчастоподібних енцефалопатій, є патологічний пріон, який є специфічним сіалоглікопротеїном, що не містить молекул дезоксинуклеїнових кислот та характеризується надзвичайно високою стійкістю до дії фізичних та хімічних факторів. Повна інактивація збудника настає при температурі 136 град.С, тиску 3 атмосфери і експозиції більше 30 хвилин.

Відома оральна та вертикальна передача інфекції. GE ВРХ виникає після згодовування великій рогатій худобі (далі - ВРХ) кормів, до яких входить тваринне борошно (м'ясо-кісткове, кісткове та ін.), уражене патологічним пріоном. Вертикальна передача збудника від батьків до потомства може відбуватись перед народженням, під час пологів та відразу після них, імовірність зараження становить 10-15%.

1.3. Симптоми захворювання виникають повільно, прогресують протягом хвороби, яка протікає гостро, підгостро та хронічно. Тривалість клінічного перебігу хвороби від трьох тижнів до шести місяців, що завжди закінчується летально. Інкубаційний період триває від 20 місяців до 10 років і довше.

Основні ознаки губчастоподібною енцефалопатією великої рогатої худоби пов'язані зі зміною поведінки, порушенням чутливості та координації рухів. У хворих тварин яскраво виражена лякливність, нервовість і навіть агресивність. Тварини непокояться при наближенні людей, інших тварин (б'ють кінцівками та головою, здригаються всім тілом, падають). Крім того, відмічається салівація, тварини часто облизують крила носа. Спостерігається тремор м'язів губ, носового дзеркала, шиї, передньої частини тулуба, боків і навіть всього тіла. У більшості тварин реакція на світло відсутня - розширена зіниця ока не реагує на світлові подразники. Виражена підвищена тактильна чутливість шкіри в ділянці голови і шиї.

Тварини піднімаються спочатку на грудні кінцівки (кінський тип), потім на тазові. Хворі тварини стають згорблені, у них відмічаються коливальні рухи. Під час руху помітна гіперметрія передніх кінцівок, атаксія задньої частини тулуба, спотикання і навіть падіння, що особливо характерно при кругових рухах. Тварина важко долає перепони, не реагує на них, наштовхується на стіни, дерева, тварин і людей. Спостерігаються манежні рухи.

У більшості тварин температура тіла протягом хвороби залишається у межах фізіологічної норми, рідше зростає. Апетит зберігається, проте моторика рубця послаблена, тварина худне і знижує молочну продуктивність. Тварина гине у період від трьох тижнів до шести місяців після виявлення клінічних ознак хвороби.

II. Діагностика губчастоподібної енцефалопатії

2.1. Діагностику ГЕ ВРХ проводять комплексно на підставі клініко-епізоотологічних показників та лабораторних досліджень (пріон-тести, імуногістохімія і гістологія). Матеріалом для лабораторних досліджень є довгастий мозок.

2.2. Обов'язковому лабораторному дослідженню піддають довгастий мозок від тварин групи ризику та підозрілих на захворювання ГЕ ВРХ:

2.2.1. Група підозрілих:

трупи тварин старше 24-місячного віку, у яких перед смертю чи забоем реєстрували симптоми ураження центральної нервової системи.

2.2.2. Група ризику:

трупи і вимушено забиті тварини старше 24-місячного віку; імпортовані тварини незалежно від того, з якої країни вони завезені (з незначним, контрольованим чи невизначеним ризиком), та приплід від імпортованих тварин при їх забої або загибелі у віці старше 24 місяців;

тварини, завезені на ферму після знищення неблагополучного стада;

тварини, що були в неблагополучному господарстві (фермі) в період 12 місяців до і 12 місяців після народження хворої тварини і реалізовані (переведені) в інші господарства (ферми).

2.3. Моніторинговим дослідженням піддають довгастий мозок ВРХ старше 24-місячного віку. Кількість моніторингових досліджень коригують щорічно відповідно до наявної кількості поголів'я ВРХ у кожній області.

Для проведення моніторингових досліджень використовують пріон-тести, затверджені Європейським Союзом та рекомендовані Міжнародним епізоотичним бюро (далі - МЕБ) як швидкі методи виявлення хворих на ГЕ ВРХ.

2.4. У сумнівних випадках та при неможливості встановлення діагнозу пріон-тестами остаточний діагноз ставлять на підставі результатів вестерн-блот аналізу, імуногістохімічного дослідження.

2.5. Всі продукти забою залишаються на забійному пункті (м'ясокомбінаті) і не підлягають переробці до отримання результатів лабораторного дослідження мозку.

2.6. У разі отримання позитивного результату всі продукти забою підлягають негайному знищенню шляхом спалювання.

III. Заходи щодо запобігання занесенню губчастоподібної енцефалопатії великої рогатої худоби

3.1. Здійснення безперервного епізоотологічного моніторингу

ГЕ ВРХ щодо:

кормів, комбікормів, кормових добавок, сировини, які містять білки жуйних тварин та компоненти тваринного походження;

імунобіологічних засобів та сировини тваринного походження, особливо призначених для проведення ветеринарних обробок ВРХ, овець, кіз, диких парнокопитих тварин, норок, котів;

великої та дрібної рогатої худоби, диких парнокопитих тварин, екзотичних котячих.

3.2. Ввезення на територію України ВРХ, репродуктивного матеріалу, патологічного матеріалу, необроблених харчових продуктів тваринного походження, продуктів тваринного походження для сільськогосподарського або промислового використання та продуктів тваринного походження для фармацевтичного або хірургічного використання з країн та регіонів із незначним і контрольованим ризиком щодо ГЕ ВРХ можливий лише після вивчення епізоотичної ситуації (державною службою ветеринарної медицини) при кожному окремому ввезенні, але після обов'язкового встановлення:

3.2.1. Призначена для експорту в Україну ВРХ, як і самиці, які народили цих тварин, виведені і вирощені на території та не походять з регіонів, де офіційними установами були зареєстровані випадки ГЕ ВРХ.

3.2.2. ВРХ молодше 30 місяців та має індивідуальний ідентифікаційний номер, який дасть можливість визначити самицю, яка її народила, та господарство їх походження.

3.2.3. Тварини перебували з моменту свого народження (щонайменше останні 6 місяців) у господарстві свого походження.

3.2.4. Призначена для експорту в Україну ВРХ не менше 21 дня до відправки трималась на спеціальних карантинних базах під офіційним контролем ветеринарної служби та піддавалась клінічним і лабораторним діагностичним дослідженням.

3.2.5. Офіційними установами не встановлено, що ВРХ згодувались продукти, які містять у собі протеїни, - за винятком:

молока та молочних продуктів;

жирів з тканин птиці та риб;

комбікормів, які містять у собі ці окремі кормові речовини.

3.3. Можливе ввезення на територію України незалежно від статусу експортуючої країни (згідно з Санітарним кодексом наземних тварин МЄБ):

молока та продуктів з нього;

шкіри;

желатину і колагену, отриманих виключно із шкір;

депротеїнованого жиру;

крові та продуктів з неї, отриманих від тварин, забитих безпечним методом (оглушення тварин здійснюється електричним струмом або пневматичним пристроєм), що виключає механічне пошкодження мозку;

м'яса із м'язів скелета ВРХ не старше 30-місячного віку, знятого з кісток, якщо тварини були забиті безпечним методом, підлягали до- та післязабійному огляду, не викликали підозри щодо ГЕ ВРХ, а їх мозок при тестуванні дав негативний результат; туші були розроблені за технологією, що виключає будь-яку контамінацію тканинами ризику.

3.4. Забороняється ввозити в Україну з не благополучних щодо ГЕ ВРХ регіонів:

ВРХ та ВРХ, народжену від підозрюваних у захворюванні чи хворих на губчастоподібну енцефалопатію тварин;

овець і кіз;

норок та тхорів;

сировину, продукти та готові харчові продукти, до складу яких

входить білок жуйних тварин (за винятком сировини та продуктів, визначених пунктом 3.3 цієї Інструкції);

корми, кормові добавки, м'ясне, м'ясо-кісткове та кісткове борошно, до складу яких входить білок жуйних тварин;

диких, зоопаркових та циркових парнокопитих тварин (зубрів, буйволів, яків, антилоп, жирафів, бізонів, оленів тощо);

північних оленів тощо;

ветеринарні препарати або лікарські засоби, виготовлені з органів та тканин жуйних тварин;

лікарські, косметичні та парфумерні засоби, до яких додаються білки жуйних тварин.

Забороняється ввозити ВРХ з країн, де не введено заборону на згодовування жуйним тваринам кормів, до складу яких входять білки жуйних (м'ясо-кісткове, кісткове, м'ясне борошно тощо).

3.5. Якщо в країні-експортері така заборона введена, дозволяється завозити ВРХ, що народилась не раніше ніж через 2 роки після введення такої заборони за умови чіткого контролю за її виконанням.

IV. Профілактика губчастоподібної енцефалопатії великої рогатої худоби

4.1. Обов'язкова ідентифікація (нумерація) всієї ВРХ незалежно від віку і виду господарств (приватні, державні, колективні), яка дасть змогу здійснювати контроль за переміщенням кожної тварини з моменту її народження до забою.

4.2. Забороняється виготовлення тваринного борошна з трупів жуйних тварин.

4.3. Забороняється згодовування жуйним тваринам продуктів, які містять у собі протеїни (за винятком молока та молочних продуктів, жирів з тканин птиці та риби, а також складників комбікорму, які містять у собі ці окремі кормові добавки).

Для цього:

комбікорми, до складу яких входить тваринне борошно, для птиці та риби виготовляються на окремих технологічних лініях;

транспортування кормів, до складу яких входить тваринне борошно, здійснюється окремим транспортом;

державні лабораторії ветеринарної медицини проводять дослідження кормів, комбікормів та кормових добавок для тварин (крім птиці та риби) на наявність у них білків жуйних та компонентів тваринного походження.

4.4. Забороняється згодовувати телятам замітник молока, у якому міститься тваринний жир з тканин жуйних тварин.

4.5. Забороняється згодовувати дорослій ВРХ тваринний жир з тканин жуйних тварин.

4.6. Заходи профілактики на м'ясокомбінатах і забійних пунктах:

4.6.1. Забороняється забивати здорову ВРХ та тварин з групи ризику на одних забійних пунктах.

4.6.2. Забороняється забивати ВРХ шляхом руйнування мозку (стилетом через верхній потилично-атлантичний отвір). Оглушення тварин здійснюється електричним струмом або пневматичним пристроєм.

4.7. Забороняється використовувати тканини ризику (головний та спинний мозок, очі, мигдалики від ВРХ) як харчові продукти для людей.

4.7.1. Тканини ризику повинні видалятися на забійних пунктах

і м'ясокомбінатах під наглядом представника державної служби ветеринарної медицини.

4.7.2. Тканини ризику слід видаляти методом, безпечним для здоров'я людей.

4.7.3. Тканини ризику:

від тварини групи ризику віком до 12 місяців відбирають головний мозок та кишечник повністю (від дванадцятипалої кишки до прямої кишки);

віком старше 12 місяців - череп разом з головним мозком та очима, спинний мозок, мигдалики та кишечник повністю;

від доморошених тварин, старших 12 місяців, відбирають головний мозок, спинний мозок і очі.

4.7.4. Якщо тканини ризику не видалені, то всю тушу вважають матеріалом ризику.

4.7.5. Тканини ризику слід знешкоджувати спалюванням або іншим методом, що дає змогу знищити пріон.

4.8. Слід проводити обов'язкові дослідження у державній лабораторії ветеринарної медицини патологічного матеріалу від овець і кіз у разі їх загибелі чи забою, якщо хвороба супроводжувалась порушенням координації рухів, свербіжем, розчухуваннями, з метою виявлення скреїпі.

4.9. Слід проводити моніторингові дослідження у державній лабораторії ветеринарної медицини з метою виявлення скреїпі овець і кіз.

4.10. Інспекторам ветеринарної медицини слід здійснювати постійний контроль за рухом імпортованого поголів'я ВРХ і його приплоду та переміщенням вищевказаної групи тварин територією України від дня завезення чи народження тварин до їх смерті.

V. Протиепізоотичні заходи при підозрі на губчастоподібну енцефалопатію великої рогатої худоби

5.1. При виявленні у ВРХ клінічних ознак, характерних для губчастоподібної енцефалопатії, симптомів ураження центральної нервової системи лікар ветеринарної медицини зобов'язаний повідомити державного інспектора ветеринарної медицини адміністративної території про підозру щодо захворювання тварин на ГЕ ВРХ.

5.2. Головний державний інспектор ветеринарної медицини адміністративної території повідомляє Головного державного інспектора ветеринарної медицини України про підозру щодо захворювання тварин на ГЕ ВРХ і встановлює карантин на 72 години (до встановлення діагнозу).

5.3. У разі виникнення підозри захворювання тварин на ГЕ ВРХ центральний орган виконавчої влади з питань ветеринарної медицини формує спеціальну комісію, персональний склад якої затверджує керівник центрального органу виконавчої влади з питань ветеринарної медицини.

5.4. Тварин, підозрюваних на захворювання, до приїзду спеціальної комісії відокремлюють від клінічно здорових тварин. Забороняється їх забивати, продавати та здійснювати будь-яке переміщення в іншу місцевість. Лікування таких тварин категорично забороняється. Забороняється використовувати від них будь-яку продукцію (молоко, сперму, ембріони, яйцеклітини тощо).

5.5. Спеціальна комісія клінічно досліджує весь гурт, де виявлені підозрілі на ГЕ ВРХ тварини, і проводить епізоотологічний

аналіз з метою визначення джерела інфекції. Підозрілих на захворювання тварин умертвляють безкровним методом, мозок направляють на лабораторне дослідження до референс-лабораторії для підтвердження діагнозу. Решту частин тіла і залишки від тварин спалюють.

VI. Вимоги щодо ліквідації губчастоподібної енцефалопатії великої рогатої худоби

6.1. Після підтвердження діагнозу рішенням місцевої державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київській та Севастопольській міських, районних державних адміністраціях та міських радах устанавлюється карантин на неблагополучне господарство, категорично забороняється будь-яке перегрупування жуйних тварин без дозволу головного державного інспектора ветеринарної медицини адміністративної території.

6.2. Спеціальною комісією проводиться розслідування причин виникнення ГЕ ВРХ у господарстві та визначення заходів з ліквідації хвороби.

6.3. Весь приплід, який народився від хворих корів, забивається та спалюється. Мозок від тварин з цього приплоду, старших за 24 місяці, направляється на лабораторне дослідження.

6.4. Усіх тварин з неблагополучного стада забивають та спалюють. На лабораторне дослідження направляють мозок від забитих тварин, старших за 24 місяці.

6.5. Яйцеклітини й ембріони, отримані від корів, хворих на ГЕ ВРХ, знищуються (спалюються).

6.6. Сперма, отримана від бугаїв, хворих на ГЕ ВРХ, знищується (спалюється). До групи ризику відносять тварин, яких запліднювали спермою бугаїв, а також приплід, отриманий від цих бугаїв.

6.7. Зняття карантину відбувається після знищення всього стада і завезення здорових тварин з благополучних господарств. Завезені тварини належать до групи ризику.

6.8. Для транспортування хворих або підозрілих на захворювання тварин, трупів та тканин ризику використовують спеціальний транспорт.

6.9. Забій хворих та підозрілих на захворювання тварин безкровним методом здійснюється на спеціально відведених бойнях або забійних пунктах.

VII. Нагляд за великою рогатою худобою, яка належить до групи ризику

7.1. До групи підозрілих на захворювання належать: труп тварин старше 24-місячного віку, у яких перед смертю чи забоєм реєстрували ураження центральної нервової системи.

7.2. До групи ризику належать: труп і вимушено забиті тварини старше 24 місячного віку; імпортовані тварини незалежно від того, з якої країни вони завезені (з незначним, контрольованим чи невизначеним ризиком щодо ГЕ ВРХ), та їх приплід; тварини, завезені на ферму після знищення неблагополучного стада;

тварини, що були в неблагополучному господарстві (фермі) у період 12 місяців до і 12 місяців після народження хворої тварини і реалізовані (переведені) в інші господарства (ферми).

7.3. Від вимушено забитих тварин, у яких реєстрували симптоми захворювання центральної нервової системи, у віці, старшому за 24 місяці, а також від трупів (якщо перед смертю тварин діагностували симптоми захворювання центральної нервової системи і вони загинули у віці, старшому за 24 місяці) відбирають проби мозку для лабораторних досліджень та знищують (спалюють) туші чи трупи цих тварин і їх залишки незалежно від результату (позитивного чи негативного) лабораторного дослідження.

7.4. Від тварин, молодших за 24 місяці, яких забивали із симптомами розладу центральної нервової системи, знищують усі тканини ризику (головний і спинний мозок, очі, мигдалики, лімфатичні вузли, селезінку, весь кишечник, тимус, підшлункову залозу, кістковий мозок, печінку, легені), при негативних результатах лабораторних досліджень м'ясо після термічної обробки (температура 135 град.С, тиск водяної обробки 3 атмосфери, час - 20 хвилин) використовують для годівлі м'ясоїдних тварин (за винятком норок і котятчих).

7.5. Від вимушено забитих тварин у віці, старшому за 24 місяці, а також від трупів тварин, які загинули у віці, старшому за 24 місяці, відбирають проби мозку для лабораторних досліджень.

7.6. Від тварин, які завезені на ферму після знищення неблагополучного поголів'я, при їх забої або смерті у віці, старшому за 24 місяці, відбирають проби мозку для лабораторних досліджень.

7.7. Від тварин, які перебували в господарстві (фермі) у період 12 місяців до і 12 місяців після народження хворої тварини і були реалізовані (переведені) в інші господарства (ферми), при забої або після смерті у віці, старшому за 24 місяці, відбирають проби мозку для лабораторних досліджень.

7.8. Від тварин, імпортованих в Україну, незалежно з яких країн вони завезені (благополучних чи неблагополучних), при їх забої або після смерті у віці, старшому за 24 місяці, відбирають проби мозку для лабораторних досліджень.

7.9. Після забою тварин групи ризику і отримання негативного результату досліджень відбирають тканини ризику (череп разом з головним мозком і очима, мигдалики, спинний мозок у тварин, старших за 12 місяців, кишечник від дванадцятипалої кишки до прямої кишки від усіх вікових категорій ВРХ) для знищення, а м'ясо використовують без обмежень.

7.10. Використання гною, гноївки, перегною як органічного добрива від ВРХ з господарств, де тримають тварин групи ризику, дозволяється без застережень.

7.11. Дозволяється використовувати без застережень шкіри, роги, копита після забою клінічно здорових тварин групи ризику і при отриманні негативного результату лабораторних досліджень.

7.12. Дозволяється використовувати без застережень уміст передшлунків, сичуга і кишечника, калові маси, сечу, жовч після забою клінічно здорових тварин групи ризику і при отриманні негативного результату лабораторних досліджень.

7.13. Виготовлення тальку та фармацевтичного желатину з тканин ВРХ групи ризику дозволяється лише тоді, коли такі тварини забивалися клінічно здорові та посмертний лабораторний діагноз був негативний.

VIII. Зняття карантину з господарств (неблагополучних пунктів)

8.1. Оздоровленим від ГЕ ВРХ вважається господарство (неблагополучний пункт), на території якого протягом семи років після знищення останньої хворої тварини не було зареєстровано жодного випадку ГЕ ВРХ.

8.2. Карантин з неблагополучного господарства (пункту) знімається за результатами перевірки проведення оздоровчих заходів спеціальною комісією, призначеною Державним комітетом ветеринарної медицини України.

IX. Обов'язки власників тварин

Керівники господарств (підприємств), фермери, інші власники тварин зобов'язані забезпечити проведення передбачених цією Інструкцією організаційно-господарських, спеціальних і ветеринарно-санітарних заходів для недопущення виникнення губчастоподібної енцефалопатії великої рогатої худоби.

Заступник голови Державного
комітету ветеринарної
медицини України

О.М.Верховський